

ЛІТЕРАТУРА

1. Брагинский О. Б., Шлихтер Э. Б. Мировая нефтепереработка. Экологическое измерение. — М.: Academia, 2002. — 262 с.
2. Бурлака Г. О причинах кризисных явлений на рынке нефтепродуктов Украины // Зеркало недели. — 25.06.05 г. — 01.07.05. — №24 (552).
3. Гайко Г. І., Білецький В. С. Історія гірництва: Підручник з грифом Мінвузу. - Київ-Алчевськ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», видавництво «ЛАДО» ДонДТУ, 2013. - 542 с.
4. Галузі світового господарства. [Електронний ресурс]. - Режим доступу. - <http://www.slideshare.net/Lfybkjdbx/ss-40999986>
5. Географія нафтових і газових родовищ та історія їх відкриття. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: - <http://energetika.in.ua/ua/books/book-1/part-2/section-8/8-5>
6. Маєвський Б. Є., Євдошук М. І., Лозинський О. Є. Нафтогазоносні провінції світу / Б. Є. Маєвський, М. І. Євдошук, О. Є. Лозинський. — К.: Вид-во «Наукова думка», 2002. - 407 с.

Бала Б.

Науковий керівник – доц. Дем'янчук П. М.

ПРОЦЕСИ СУЧАСНОГО ГЕОМОРФОГЕНЕЗУ НА ТЕРИТОРІЇ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Серед геоморфологічних проблем важливе місце посідають проблеми вивчення сучасного динамічного стану рельєфу; процесів, які формують його в даний час, їх поширення та ступінь активності на різних територіях. Характеристика сучасних рельєфоутворювальних процесів відіграє одну з визначальних ролей при дослідженні небезпек і ризиків виникнення надзвичайних ситуацій [7, с.7], вона є важливою при вирішенні інженерних завдань [8, с.232].

Геоморфологічні дослідження на Тернопільщині проводять різні українські геоморфологи: Г. Байрак, О. Волік, Р. Дмитрук, К. Москалюк, Р. Спиця, М. Симоновська та багато ін. На вивчення та пізнання сучасних геоморфологічних процесів спрямовані зусилля вчених-геоморфологів: І.Ковальчука, М. Барщевського, В. Палієнко, Р. Спиці, Г. Рудька, В. Стецюка та ін. [1, с.112].

Мета статті: охарактеризувати та проаналізувати поширення процесів сучасного геоморфогенезу на території Тернопільської області.

Виклад основного матеріалу. Рельєф формується в результаті взаємодії ендегенних і екзогенних процесів. Крупні форми рельєфу мають ендегенне походження, а невеликі за розмірами – екзогенне [4, с.21].

Ендегенні процеси сучасного геоморфогенезу на території Тернопільської області представлені диференційованими за швидкостями повільними вертикальними та горизонтальними, а також швидкими (сейсмічними) рухами земної кори [8, с.185].

Сучасні тектонічні рухи земної кори на Тернопільщині мають переважно брилово-блоковий характер. На території Придністер'я тектонічна складова сучасних рухів земної кори ускладнюється гравітаційними процесами [6, с.93].

Стійкі сучасні підняття (0...+1 мм/рік) за даними нівелювання 1972 року спостерігаються в південно-західній частині області (рис. 1): на Опіллі, заході Придністер'я, південному-заході Тернопільського плато. Цей район повністю охоплює Підгаєцький, Монастириський, Бучацький адміністративні райони та частини Бережанського (захід, південь, схід), Козівського (південний-захід), Тербовлянського (захід, південний-захід), Чортківського (захід, південний-захід) та Заліщицького (західна частина).

Стійкі сучасні тектонічні опускання зафіксовані на решті території області: Тернопільському плато (окрім південно-західної частини), Подільський Товтрах, Придністров'ї (окрім західної частини), Авратинській височині, Кременецьких горах, Малому Поліссі. Причому опускання зі швидкістю 0...-2 мм/рік охоплюють більшу частину цієї території (повністю Борщівський, Гусятинський, Тернопільський, Зборівський, Збаразький, Лановецький, Кременецький райони та частини Заліщицького, Чортківського, Тербовлянського, Козівського, Бережанського, Підволочиського, Кременецького). Стійкі опускання зі швидкістю -2...-3 мм/рік спостерігаються на сході Підволочиського району та на півночі Шумського.

На процес рельєфоутворення Тернопільщини впливають також землетруси. Серед них на території області відносно потужними були: Заліщицький (магнітудою 4,2 бали, який відбувся 20 січня 1903 року), Микулинецький (4,0 бали, 3 січня 2002 року), Тернопільський (2,3 бала, 21 грудня 1963 року) та Заліщицький (2,2 бала, 19 вересня 1984 року) [3, с.18].

Серед екзогенних процесів на території Тернопільської області провідними є флювіальні, гравітаційні та карстові. Сукупна дія інших процесів (вивітрювання, суфозійних, антропогенних) є незначною.

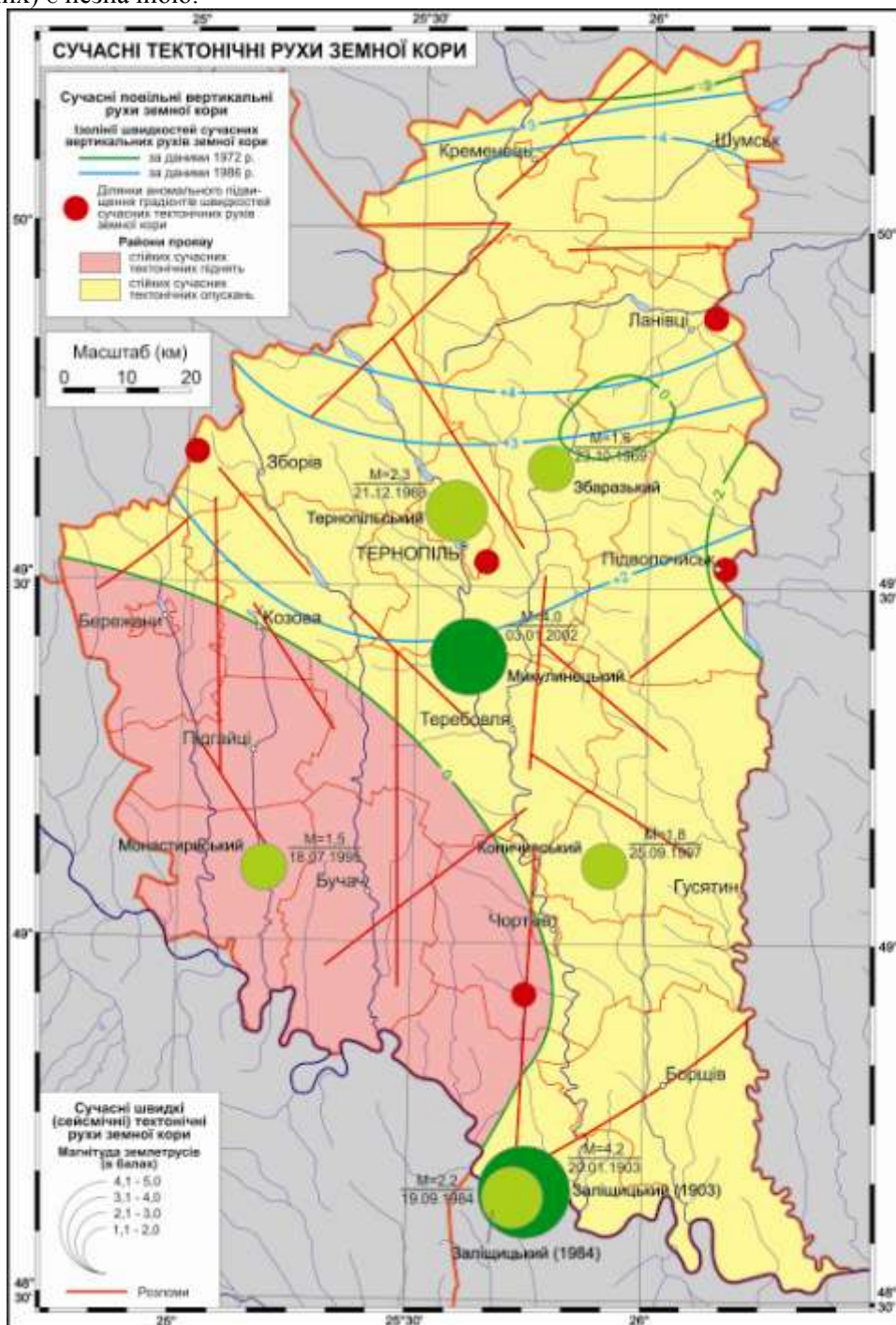

Рис. 1. Сучасні тектонічні рухи земної кори

Найбільший ступінь ураженості (катастрофічний) сукупним проявом екзогенних процесів характерний для Опілля, центральної частини Тернопільського плато, сходу Придністров'я та півдня Авратинської височини. Сильний – для крайнього півдня області. Середній ступінь ураженості сукупним проявом екзогенних процесів відмічається на північному-сході

Тернопільського плато, на крайньому північному-заході Подільських Товтр та на сході Авратинської височини. Слабкий – на заході Придністров'я, північному-заході, півдні та південному-сході Тернопільського плато, Подільських Товтрах (окрім крайнього північного-заходу), Авратинській височині (окрім східної та південної частин), Малому Поліссі та Кременецькому горбогір'ї (рис. 2).

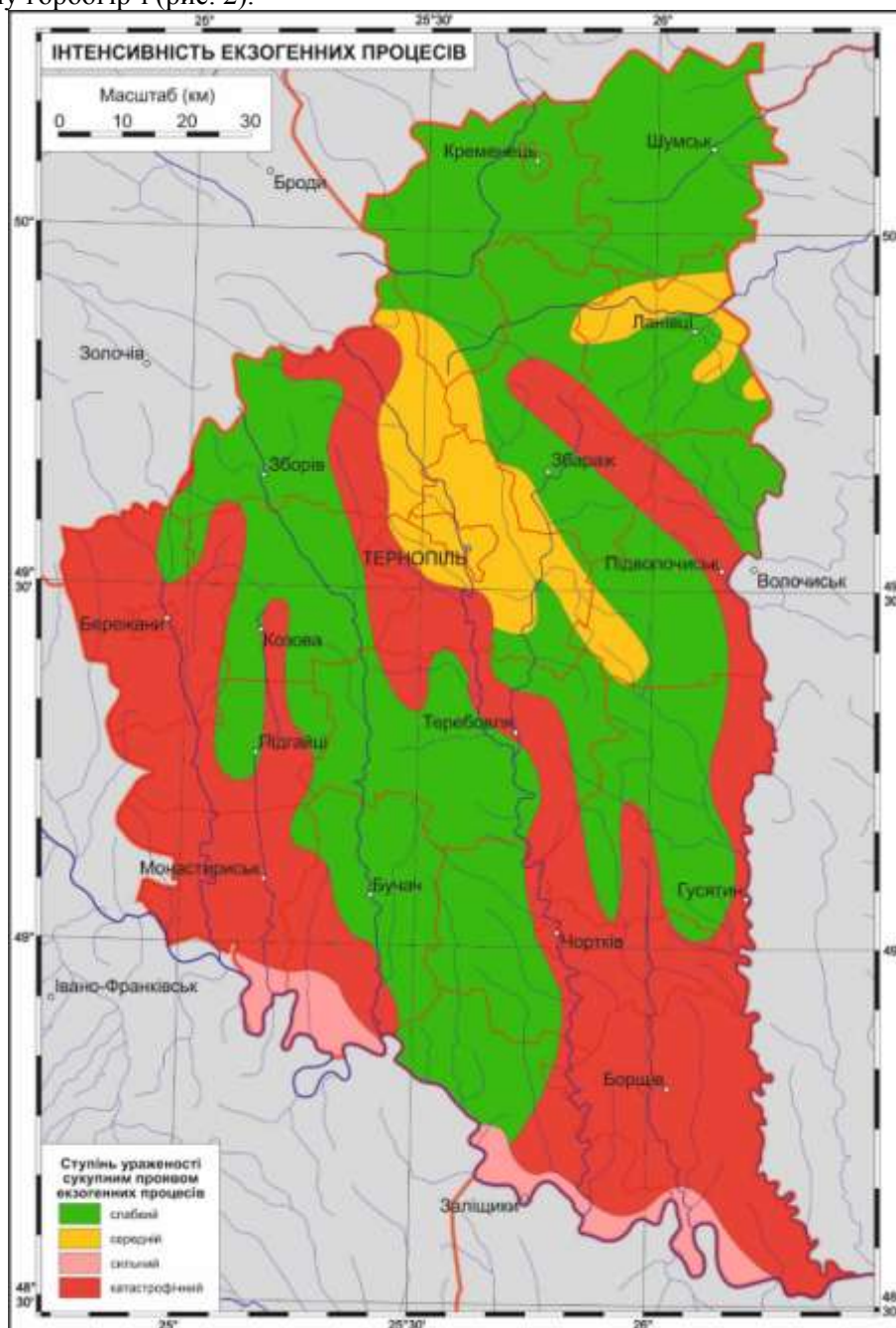

Рис. 2. Інтенсивність екзогенних процесів

Флювіальні процеси представлені площинним зливом, тимчасовими та постійними русловими водотоками. Площинний злив є найінтенсивнішим на півночі та північному-заході області. Тимчасові руслові водотоки найбільшу рельєфотворчу роботу виконують на Опіллі та Кременецькому горбогір'ї, найменшу – на межиріччях Західно-Подільського та Східно-Подільського плато.

Рельєфотворча робота постійних руслових водотоків (річок) призводить до перетворення їх русел та заплав. За даними моніторингу 2013 року [2, с.91] на території Тернопільської області бічна ерозія місцями була відмічена вздовж річок Коропець та Стрипа. В руслах річок

Серет, Нічлава та деяких їхніх приток на окремих ділянках спостерігалися незначні прояви як бокової, так і донної ерозії.

Серед гравітаційних процесів на території Тернопільської області поширені зсуви, обвали та осипища. За даними державної служби геології та надр України [2, с.55, 90] станом на 1 січня 2014 року на території Тернопільської області зафіксовано 117 зсувів. Їх загальна площа становить 11,74 км² (0,09 % від усієї площі області). З них, в активному стані перебувають 24, площею 1,15 км².

Зсуви мають найбільше розповсюдження на Опіллі, Кременецькому горбогір'ї та на крутих схилах долин річок Стрипа, Серет, Нічлава, Збруч та їхніх приток; обвали – в межах Кременецького горбогір'я, стрімких схилах долин Дністра, Серету, Збруча; осипища – у нижніх частинах схилів глибоко врізаних долин річок [1, с.121-122].

Карстові процеси на Тернопільщині поширені в місцях залягання крейди, вапняків та гіпсів [9, с.92]. За даними Державної служби України з надзвичайних ситуацій [5, с.229], на території області станом на 2013 рік зафіксовано 1371 карстопрояв. Породи, що карстуються поширені на всій території області і займають 13,8 тис.км². Площі поширення порід, що карстуються відкритим карстом становлять 0,47 тис.км² (3,41 % від загальної площі), покритим – 6,03 тис.км² (43,7 %), а перекритим – 7,3 тис.км² (52,9 %).

На території Тернопільської області наявний поверхневий і підземний карст. Поверхневі форми карстового рельєфу поширені нерівномірно й здебільшого фіксуються у Кременецьких горах, Товтрах, на Опіллі та Придністер'ї, підземні – на межиріччі Збруч-Серет [1, с.122, 124].

Висновки. Рельєф Тернопільщини формується внаслідок взаємодії ендегенних та екзогенних процесів. Ендегенні процеси сучасного геоморфогенезу на території області представлені диференційованими за швидкостями повільними вертикальними та горизонтальними, а також швидкими (сейсмічними) рухами земної кори. Серед екзогенних процесів провідними є флювіальні, гравітаційні та карстові. Сукупна дія інших процесів (вивітрювання, суфозійних, антропогенних) є незначною.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дем'янчук П.М. Рельєф та геоморфологічне районування // Природні умови та ресурси Тернопільщини. – Тернопіль: ТзОВ «Терно-граф», 2011. – 512 с.
2. Інформаційний щорічник щодо активізації небезпечних екзогенних геологічних процесів на території України за даними моніторингу ЕГП. – К.: Державна служба геології та надр України, ДНВП «Державний інформаційний геологічний фонд України», 2013. – 101 с.
3. Кендзера О. В. Локальні землетруси Волино-Поділля та їх значення для сейсмічного районування / О. В. Кендзера, Л. В. Миронівська, С. В.Мичак // Вісник КНУ: Геологія. – 2007. - № 41-42. – С.17-21.
4. Леонтьев О. К. Общая геоморфология: Учеб. для студ. геогр. спец. вузов / О. К. Леонтьев, Г. И. Рычагов. – М.: Высшая школа, 1988. – 319 с.
5. Національна доповідь про стан техногенної та природної безпеки в Україні у 2013 р. – К., 2014. – 542 с.
6. Новейшая геодинамика и ее отражение в рельефе Украины / Палиенко В.П.; Отв. ред. Маринич А.М.; АН Украины. Институт географии. – К.: Наук. думка, 1992. – 116 с.
7. Палієнко В. П. Дослідження умов формування небезпек і ризиків виникнення надзвичайних ситуацій у контексті еколого-геоморфологічної оцінки території / В. П. Палієнко, Р. О. Спиця // Український географічний журнал. – 2015. - № 4. – С. 3-9.
8. Палієнко В. П. Сучасна динаміка рельєфу України : Моногр. / В. П. Палієнко, А. В. Матошко, М. Є. Барщевський та ін. - К. : Наук. думка, 2005. - 268 с.
9. Свинко Й. М. Нарис про природу Тернопільської області: геологічне минуле, сучасний стан. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2007. – 192 с.